

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشگاه حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

عنوان:

رویکرد حقوق کیفری ایران در رابطه با ورود، خروج

اقامت، اشتغال و ازدواج اتباع بیگانه

استاد راهنما:

دکتر محمود آخوندی

استاد مشاور:

علی اشرف طهماسبی

نگارنده:

وحید خان زاده

بهار ۱۳۸۷

۱۱۱۸۰۱

کتابخانه دانشگاه قم
تاسیس ۱۳۵۷

۱۳۸۸ / ۲ / ۱۰۶

تقدیم به :

پدر و مادر فداکاره که در زیر سایه سار محبتشان بالیده

و برادره

که واژه مهربانی را با او باور کرده

تاریخ: ۱۳۸۷/۶/۲

شماره: ۲۳۶۵، آ.ح

پیوست:

بیت

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد وحید خانزاده رشته: حقوق جزا و جرمشناسی
تحت عنوان: رویکرد کیفی ایران در رابطه با ورود، خروج، اقامت، اشتغال و ازدواج اتباع بیگانه
با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۳۸۷/۵/۲۱ تشکیل گردید.
در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۷ با حروف هجده
با درجه: عالی بسیار خوب خوب قابل قبول دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مراتبه علمی	امضاء
آقای محمود آخوندی	استاد راهنما	استادیار	
آقای علی اشرف طهماسبی	استاد مشاور	مربی	
آقای عادل ساریخانی	استاد ناظر	استادیار	
آقای رامین مهیمینی	استاد ناظر	مربی	
آقای محمد خلیل صالحی	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استادیار	

رئیس امور آموزش و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء:

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده
نام و امضاء:

نشانی:
قم، جاده قدیم اصفهان،
دانشگاه قم
کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱
تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱
دورنویس:
معاونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴
معاونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶
معاونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

چکیده

تابعیت رابطه ای است قانونی و معنوی میان یک فرد و یک دولت که سبب می گردد فرد مذکور جزو افراد آن کشور قرار گیرد، و اگر این رابطه وجود نداشته باشد، فرد بیگانه محسوب می گردد، که شامل پناهندگان، مهاجرین، آوارگان و خارجیان دارای گذرنامه می باشد.

البته با عنایت به اینکه اتباع بیگانه رابطه ای قانونی با دولت ندارند ولی چون حق زندگی دارند و از طرفی دولت نیز می خواهد با جوامع دیگر روابط حسنه داشته باشد، لذا اصل را به برخورداری آنها از تمام حقوق و امتیازاتی که برای اتباع داخلی در نظر گرفته، قرار داده مگر مواردی را که خود استثناء کرده باشد.

اتباع بیگانه مانند هر فرد تبعه ی داخلی ممکن است در ورود، اقامت، خروج و حتی اشتغال و ازدواج خود، مرتکب عمل خلاف قانونی گردند که در تضاد با مصالح عمومی کشور باشد که البته در این صورت، با واکنش محاکم داخلی مواجه خواهند شد.

برای تحقق این امر، قانونگذار ضوابطی را در این رابطه تدوین نموده است که می توان نمود آن را در قوانین مختلفی چون قانون راجع به ورود و اقامت اتباع بیگانه، قانون راجع به ازدواج، قانون تخلفات و جرایم و مجازاتهای مربوط به اسناد سجلی و شناسنامه، قانون کار و قانون اقدامات تامین جستجو کرد. که البته صلاحیت رسیدگی به جرایم موجود در قوانین مزبور نیز بر اساس صلاحیتهای تعیین شده در مواد عمومی قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری می باشد که برخی از آنها در محاکم عمومی و برخی دیگر در محاکم اختصاصی همانند دادگاه انقلاب قابل پیگیری است.

واژگان کلیدی: تابعیت، اقامت، جرایم اتباع بیگانه.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۴	فصل اول: کلیات
۵	بخش اول: تعاریف و مفاهیم
۵	مبحث اول: تابعیت
۵	گفتار اول: تبیین مفهوم تابعیت
۵	(۱-۱) تعریف
۵	(۲-۱) شرایط تحقق تابعیت و ارکان تابعیت
۶	(۱-۲-۱) وجود دولت
۷	(۲-۲-۱) شخص دارنده تابعیت
۷	الف) اشخاص حقوقی
۸	ب) اشخاص حقیقی
۱۰	گفتار: اصول تابعیت
۱۰	(۱-۲) هر کس باید دارای تابعیت باشد
۱۱	(۱-۱-۲) سیستم خون
۱۲	(۲-۱-۲) سیستم خاک
۱۲	(۲-۲) هیچ کس نمی تواند بیش از یک تابعیت داشته باشد
۱۳	(۳-۲) امکان تغییر تابعیت
۱۳	(۱-۳-۲) تغییر ارادی تابعیت

- ۲-۳-۲) تغییر غیرارادی تابعیت ۱۴
- مبحث سوم: تابعیت در ایران ۱۵
- گفتار اول: سابقه تاریخی تابعیت ۱۵
- گفتار دوم: طریق تحصیل تابعیت ایران ۱۷
- ۱-۲) تابعیت اصلی ۱۷
- ۱-۱-۲) تابعیت با اعمال سیستم خون ۱۸
- الف) نسب مشروع ۱۸
- ب) نسب نامشروع ۱۹
- ۲-۱-۲) تابعیت با اعمال سیستم خاک ۱۹
- الف) تابعیت ناشی از تولد در ایران از والدین نامعلوم یا بدون تابعیت ۱۹
- ب) تابعیت ناشی از تولد در ایران از والدین بیگانه که یکی از آنها در ایران متولد شده . ۲۰
- ج) تابعیت ناشی از تولد در ایران به شرط اقامت ۲۰
- ۲-۲) تابعیت اکتسابی ۲۱
- ۱-۲-۲) کسب تابعیت ایران از طریق ازدواج ۲۱
- ۲-۲-۲) کسب تابعیت ایران از طریق درخواست و پذیرش دولت ۲۲
- گفتار سوم: شرایط ترک تابعیت ایران ۲۷
- ۱-۳) شرایط ماهوی ترک تابعیت ایران ۲۷
- ۲-۳) شرایط شکلی ترک تابعیت ایران ۲۸
- گفتار چهارم: بازگشت به تابعیت ایران ۲۹
- ۱-۴) شرایط ماهوی بازگشت به ایران ۲۹

- ۲-۴) شرایط شکلی بازگشت به تابعیت ایران ۲۹
- بخش دوم: وضعیت بیگانگان در حقوق کیفری ایران ۳۰
- مبحث اول: تعریف و سابقه حضور بیگانگان در ایران ۳۰
- گفتار اول: تعریف ۳۰
- گفتار اول: سابقه حضور بیگانگان در ایران ۳۲
- ۱-۲) وضع بیگانگان قبل از ورود اسلام ۳۲
- ۲-۲) وضع بیگانگان بعد از ورود اسلام ۳۳
- ۱-۲-۲) اهل کتاب ۳۳
- ۲-۲-۲) مستامن ۳۴
- ۳-۲-۲) کفار غیر اهل کتاب ۳۴
- ۳-۲) وضع بیگانگان در دوران معاصر ۳۴
- مبحث دوم: صلاحیت رسیدگی به بزهکاری بیگانگان ۳۷
- گفتار اول: صلاحیت سرزمین یا درون مرزی ۳۷
- ۱-۱) مفهوم صلاحیت سرزمینی ۳۷
- ۲-۱) دلایل اصلی درون مرزی بودن قوانین کیفری ۳۸
- ۳-۱) مبانی صلاحیت درون مرزی در حقوق کیفری ایران ۳۹
- ۴-۱) استثنائات وارد بر اصل سرزمینی بودن ۴۰
- ۵-۱) اشکالات وارد بر اصل سرزمینی بودن ۴۲
- ۱-۵-۱) جرایم ارتكابی در آب های ساحلی ۴۲
- ۲-۵-۱) جرایم ارتكابی در قلمرو هوایی ۴۵

- ۴۶ ..... ۶-۱) نتایج اصلی سرزمینی
- ۴۸ ..... گفتار دوم: صلاحیت شخصی
- ۴۸ ..... ۱-۲) مفهوم اصلی صلاحیت شخصی
- ۴۸ ..... ۲-۲) مبانی اصل صلاحیت شخصی
- ۵۰ ..... ۳-۲) اصل صلاحیت شخصی در حقوق کیفری ایران
- ۵۳ ..... گفتار سوم: صلاحیت واقعی (صلاحیت حمایتی یا حفاظتی)
- ۵۳ ..... ۱-۳) مفهوم صلاحیت شخصی
- ۵۰ ..... ۲-۳) اصل حاکمیت واقعی در حقوق کیفری ایران
- ۵۶ ..... گفتار چهارم: صلاحیت جهانی (همگانی)
- ۵۷ ..... ۲-۴) اصل صلاحیت جهانی در حقوق کیفری ایران
- ۵۹ ..... مبحث سوم: صلاحیت قضایی رسیدگی به بزهکاری بیگانگان
- ۵۹ ..... گفتار اول: مراجع رسیدگی به جرایم بیگانگان
- ۵۹ ..... ۱-۱) رسیدگی به جرایم بیگانگان در خارج از کشور
- ۶۰ ..... ۲-۱) رسیدگی به جرایم خاص اتباع بیگانه
- ۶۲ ..... ۱-۲-۱) صلاحیت محل رسیدگی به جرایم خاص اتباع بیگانه در خارج از کشور
- ۶۵ ..... فصل دوم: جرایم خاص اتباع بیگانه
- بخش اول: جرایم مربوط به ورود، عبور، خروج و جرایم ثبتی و اقامت
- ۶۶ ..... اقامت اتباع بیگانه
- ۶۶ ..... مبحث اول: جرایم مربوط به ورود، عبور، اقامت و خروج اتباع بیگانه
- ۶۶ ..... گفتار اول: جرایم مربوط به ورود، عبور و خروج اتباع بیگانه

- ۱-۱-۱) جعل گذرنامه یا جواز عبور ۶۶
- ۲-۱-۱) استفاده از گذرنامه یا جواز اقامت یا جواز عبور مجعول ۷۰
- ۳-۱-۱) تحصیل گذرنامه یا جواز اقامت یا جواز عبور برای دیگری ۷۰
- ۴-۱-۱) شهادت کذب به منظور تحصیل گذرنامه یا جواز اقامت یا جواز عبور ۷۵
- ۵-۱-۱) اظهارات خلاف واقع به منظور تحصیل گذرنامه یا جواز اقامت یا جواز عبور ۷۷
- ۶-۱-۱) کتمان موضوعاتی که در تشخیص تابعیت موثر است ۷۸
- ۷-۱-۱) استفاده از گذرنامه یا جواز اقامت یا جواز عبور یا ورقه هویت که با شهادت کذب یا کتمان حقیقت یا اظهارات خلاف واقع بدست آمده است ۸۰
- ۸-۱-۱) استفاده از اسناد یا اوراق با هویت متعلق به دیگری برای اثبات هویت ۸۱
- ۹-۱-۱) در اختیار قرار دادن اسناد خود یا دیگری به منظور اثبات هویت و تابعیت فرد خارجی ۸۳
- ۲-۱) جرایم مربوط به عبور اتباع خارجه ۸۵
- ۱-۲-۱) شرایط قانونی عبور از مرزهای خارجه ۸۵
- ۲-۲-۱) عبور از مرزهای ایران بدون داشتن اسناد و جواز لازم ۸۶
- ۲-۲-۱) عبور از راههای غیر مجاز و مرزهای ممنوعه ۸۸
- ۳-۱) جرایم راجع به اخراج بیگانگان ۹۰
- ۱-۳-۱) موارد قانونی اخراج بیگانگان ۹۰
- ۲-۳-۱) مخفی شدن برای فرار از تصمیم اخراج ۹۱
- ۲-۳-۱) بازگشت بدون اجازه به خاک ایران پس از اخراج ۹۳

- گفتار دوم: جرایم راجع به اقامت اتباع خارجه (موضوع ماده ۱۶ قانون راجع ورود و اقامت اتباع خارجه
- و جرایم راجع به ثبت احوال) ۹۵
- ۱-۲) جرایم موضوع ماده ۱۶ قانون مزبور ۹۵
- ۱-۱-۲) تخلف از ماده ۴۰ قانون مزبور ۹۵
- ۲-۱-۲) تخلف از ماده ۵ قانون مزبور ۹۷
- ۳-۱-۲) تخلف از ماده ۸ قانون مزبور ۹۸
- ۴-۱-۲) عدم اطلاع مسئولین اماکن عمومی و خصوصی از توقف اتباع خارجه به نیروی
انتظامی ۹۹
- ۲-۲) جرایم راجع به ثبت احوال اتباع خارجه ۱۰۱
- ۱-۲-۲) ایرانی قلمداد نمودن خود برای اخذ شناسنامه ایرانی توسط اتباع خارجه
..... ۱۰۱
- ۲-۲-۲) استفاده از شناسنامه ایرانی برای قلمداد کردن خود توسط اتباع خارجه ۱۰۳
- بخش دوم- جرایم راجع به اشتغال و ازدواج اتباع بیگانه در ایران ۱۰۷
- مبحث اول: اشتغال اتباع بیگانه ۱۰۷
- گفتار اول: شرایط اشتغال به کار اتباع بیگانه ۱۰۷
- ۲-۱) شرایط کلی ۱۰۸
- ۱-۲-۱) صدور رویداد برای اتباع بیگانه ۱۰۸
- ۲-۲-۱) پروانه کار ۱۱۰
- ۳-۲-۱) تمدید و تجدید پروانه کار

- گفتار دوم: جرایم و مجازاتهای راجع به اشتغال غیر مجاز اتباع بیگانه ۱۱۸
- ۱-۲) اشتغال غیر مجاز تبعه بیگانه ۱۱۸
- ۱-۱-۲) اشتغال غیر مجاز کارگر تبعه بیگانه ۱۱۸
- ۲-۱-۲) اشتغال غیر مجاز پزشکان بیگانه ۱۲۰
- ۲-۲) برخورد با کارفرمای مختلف ۱۲۲
- ۱-۲-۲) استفاده از کارگران بیگانه ای که فاقد پروانه کار هستند و یا اینکه پروانه کار آنها منقضی شده است ۱۲۲
- ۲-۲-۲) پذیرفتن کارگر تبعه بیگانه در اشتغال به کاری غیر از آنچه که در پروانه کار وی ذکر شده است: ۱۲۴
- ۳-۲-۲) عدم اطلاع قطع رابطه استخدامی به وزارت کار از سوی کارفرما ۱۲۵
- مبحث دوم: ازدواج اتباع بیگانه ۱۲۸
- گفتار اول: موانع و شرایط راجع به ازدواج اتباع بیگانه ۱۲۸
- ۱-۱) موانع ازدواج اتباع بیگانه ۱۲۸
- ۱-۱-۱) ازدواج زن مسلمان به مرد غیرمسلمان ۱۲۹
- ۲-۱-۱) ازدواج اتباع بیگانه با کارمندان دولت ۱۳۱
- ۳-۱-۱) ازدواج اتباع بیگانه با کارمندان وزارت اطلاعات ۱۳۲
- ۲-۱) شرایط ازدواج اتباع بیگانه ۱۳۳
- ۱-۲-۱) شرایط ازدواج زن ایرانی با مرد بیگانه ۱۳۳
- ۲-۲-۱) شرایط ازدواج مرد ایرانی با زن بیگانه ۱۳۶

- گفتار دوم: مسئولیت کیفری راجع به ازدواج اتباع بیگانه ۱۳۸
- ۱-۲) مسئولیت کیفری زن تبعه خارجی ۱۳۸
- ۲-۲) مسئولیت کیفری مرد تبعه خارجی ۱۳۹
- ۲-۲-۲) عدم ثبت ازدواج ۱۴۲
- فصل سوم: شروع، مشارکت و معاونت در جرایم راجع به اتباع بیگانه ۱۴۵
- بخش اول: شروع مشارکت در جرایم راجع به اتباع بیگانه ۱۴۶
- مبحث اول: شروع به جرم ۱۴۶
- گفتار اول: کلیات تبیین شروع به جرم ۱۴۶
- ۱-۱) تعریف ۱۴۶
- گفتار دوم: مجازات شروع به جرم ۱۴۷
- ۲-۱) مجازات شروع به جرم در جرایم مستوجب تعزیر ۱۴۷
- ۳-۲) مجازات شروع به جرم در سایر جرایم ۱۴۷
- گفتار سوم: شروع به جرم در جرایم راجع به اتباع بیگانه ۱۴۸
- ۱-۳) شروع به جرم در جرایم موضوع قانون راجع به ورود و اقامت اتباع بیگانه ۱۴۸
- ۱-۱-۳) جرایم موضوع ماده ۱۵ ق.ر.و.ا ۱۴۸
- ۲-۱-۳) جرایم موضوع ماده ۱۶ ق.ر.و.ا ۱۴۸
- ۲-۳) شروع با جرم در سایر جرایم راجع به اتباع بیگانه ۱۴۸
- ۱-۲-۳) جرایم ثبتی اتباع بیگانه ۱۴۸
- ۲-۲-۳) جرایم راجع به اشتغال و ازدواج اتباع بیگانه ۱۴۹
- مبحث دوم: مشارکت و معاونت در جرایم خاص اتباع بیگانه ۱۵۰

گفتار اول: مشارکت در جرایم خاص اتباع بیگانه	۱۵۰
(۱-۱) تبیین مشارکت در جرم	۱۵۰
(۲-۱) شرکت در جرایم خاص اتباع بیگانه	۱۵۱
(۱-۲-۱) شرکت در جرایم موضوع قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه	۱۵۱
(۲-۲-۱) شرکت در سایر جرایم اتباع بیگانه	۱۵۱
گفتار دوم: ممانعت در جرایم اتباع بیگانه	۱۵۲
(۱-۲) تبیین معاونت در جرم	۱۵۲
گفتار دوم: ممانعت در جرایم خاص اتباع بیگانه	۱۵۲
(۱-۲) تبیین معاونت در جرم	۱۵۲
(۲-۲) معاونت در جرایم اتباع بیگانه	۱۵۳
(۱-۲-۲) معاونت در جرایم موضوع قانون راجع به ورود و اقامت اتباع بیگانه	۱۵۳
(۲-۲-۲) معاونت در سایر جرایم اتباع بیگانه	۱۵۳
نتیجه گیری	۱۵۴
فهرست منابع	۱۵۶

مقدمه

۱- تبیین موضوع: مهاجرت اتباع کشورهای و نیز اقامت گزیدن تبعه یک کشور در کشوری دیگر مسأله ای است که قدمت آن به زمان شکل گیری کشورها بر می گردد. این امر در هر برهه ای از زمان بسته به شرایط فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، و اقتصادی آن تحت ضوابط و قواعدی انجام گرفته است. همزمان با رشد جوامع و فراگیر شدن قوانین برای اداره این جوامع، مسئولین و قانونگذاران کشورها ناگزیر از وضع قوانین و مقرراتی شدند تا مهاجرت و اقامت اتباع خارجه را نیز ضابطه مند نموده و مانع بروز مشکلات متعددی شوند که هم برای اتباع بیگانه و هم برای کشور پذیرنده پیش آید. در کشور ما هم اولین قانونی که تصویب شد قانون ورود و اقامت اتباع خارجه مصوب ۱۳۱۰/۲/۱۹ می باشد که بصورت خاص به ضوابط ورود، خروج، اقامت، اخراج و ... پرداخته است. علی هذا، بررسی قوانین مزبور، تشخیص نقاط ضعف و قوت آنها، موجب خواهد گردید که هم تعامل ما بین اتباع بیگانه و اتباع داخلی به شکل مثبتی انجام بگیرد و هم اینکه این روند باعث بهبود مناسبات کشورهای گردد.

۲- هدف تحقیق: بررسی و تجزیه و تحلیل مقررات کیفری در خصوص جرایم خاص اتباع بیگانه در سرزمین جمهوری اسلامی ایران، با توجه به قوانین پراکنده ی موجود، که آیا این قوانین در حال حاضر برای این جرایم کافی می باشد و یا اینکه نیاز به اصلاح و بازنگری دارد.

۳- **اهمیت تحقیق:** هر موضوعی از موضوعات حقوقی بدون تردید اهمیت و جایگاه ویژه و خاص خود را دارا می باشد. و لیکن برخی از موضوعات یا قوانین مصوب ممکن است استفاده و کارایی بیشتری داشته باشد.

مع الوصف، بحث و بررسی موضوعات و قوانین خاص مربوط به اتباع بیگانه در کشورمان چه به لحاظ مسائل داخلی و اجتماعی و امنیتی و چه به لحاظ بعد خارجی و بین المللی از حساسیت و توجه خاص برخوردار می باشد و از طرفی دیگر به لحاظ حضور تعداد زیاد اتباع بیگانه در ایران، مخصوصاً اتباع کشورهای همسایه، اهمیت موضوع دو چندان می شود.

۴- **سوالات تحقیق:** با عنایت به گسترده بودن مباحث راجع به اتباع بیگانه ممکن است که سوالات متعددی ذهن مخاطب را درگیر خود کند، اما لازم به ذکر است که دو سوال اساسی که مقدمه ی شکل گیری این تحقیق شده، و سعی خواهد شد در حد توان به آن پاسخ داده شود عبارتند از: الف) منظور از جرایم خاص اتباع بیگانه چیست؟

ب) برخورد قانونگذار با این جرائم به چه صورتی است؟

۵- **فرضیات تحقیق:** در پاسخ به سوالات مطروحه، فرضیاتی که در ذهن محقق تداعی می گردد عبارتند از:

الف) منظور از جرایم خاص اتباع بیگانه جرایمی است که منحصرأ در رابطه با ورود و اقامت بیگانگان است و با جرایمی که جنبه عمومی داشته و می تواند از سوی همه ی افراد ارتکاب یابند، متفاوت می باشند. و به صورت مدون از سوی قانونگذار مشخص و معین گردیده اند.

ب) برخورد قانونگذار با مرتکبین این جرایم، عمدتاً با ضمانت اجرای شدیدی از جمله حبس و جزای نقدی بوده و عمدتاً به جای اصلاح این مجرمان به طرد آنها فکر می کند.

۶- **روش تحقیق:** با توجه به موضوعات انتخابی روش تحقیقی، روش توصیفی با استفاده از کتابخانه بوده و سعی شده با توجه به منابع و مآخذ موجود، مراحل مختلف تحقیق به انجام برسد.

۷- **پیشینه ی تحقیق:** با عنایت به اینکه موضوع مورد بحث از جمله موضوعات مهم و لکن متروک حقوق جزا می باشد و دلیل این امر نیز آن می باشد که دانشجویان نه در دوره کارشناسی و نه در دوره کارشناسی ارشد، با موضوع تحقیق حاضر، به عنوان یک واحد درسی الزامی یا اختیاری مواجه نیستند، و این عامل نیز سبب گردیده به دلیل عدم آشنایی، دانشجویان کمتر به سوی این مبحث گرایش پیدا کنند و بنابراین به نظر می رسد که در رابطه با موضوع مورد بحث تحقیقات چندانی انجام نگرفته است.

فصل اول:

کلیات

بخش اول: تعاریف و مفاهیم

مبحث اول: تابعیت

گفتار اول: تبیین مفهوم تابعیت

(۱-۱) تعریف:

کلمه تابعیت در حقوق ایران در یکصد سال اخیر رایج شد و بنابراین باید گفت که این کلمه یک اصطلاح جدید در حقوق ایران است. این لفظ معادل لفظ فرانسوی ناسیونالیته می باشد که برخی از محققین آن را ملیت نیز ترجمه کرده اند.^۱ آقای دکتر لنگرودی در تعریف اصطلاح تابعیت بیان می دارد که «تابعیت رابطه ای است سیاسی که فرد یا چیزی را به دولتی مرتبط می سازد، بطوریکه حقوق و تکالیف اصلی وی از همین رابطه ناشی می شود مانند تابعیت هر کس نسبت به دولت متبوع و تابعیت کشتی و هواپیما»^۲ بنابراین بطور کلی می توان گفت که داشتن تابعیت یک کشور به معنای آن است که شرایط قانونی تابعیت آن کشور درباره شخص جمع است. به این ترتیب رابطه تابعیت میان فرد و دولت رابطه ای است قانونی که سبب می گردد فرد در شمار اعضای تشکیل دهنده دولت در یک سرزمین محسوب می شود.^۳

(۱-۲): شرایط تحقق تابعیت و ارکان تابعیت

اگر تابعیت را یک رابطه سیاسی و معنوی میان شخص و دولت بدانیم به نظر می رسد عناصر تابعیت یا همان شرایط تحقق تابعیت در دو مورد خلاصه می شود.

۱- محمد معین، فرهنگ فارسی (تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ ششم، ۱۳۶۳).

۲- محمد جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق. (تهران: گنج دانش، چاپ دهم، ۱۳۷۸).

۳- محمد سلجوقی، حقوق بین الملل خصوصی، (تهران: نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۰)، ص ۵۸.

۱-۲-۱) وجود دولت

دولت عبارت است از یک شخصیت حقوقی که در حقوق بین الملل عمومی آن را نماینده رسمی جمعی اشخاص می شناسند.^۱ در مقابل مفهوم دولت، مفهوم ملت وجود دارد و آن عبارت است از گروهی از مردم، که در سرزمینی سکونت دارند و بدون آنکه به دولت خود ملحق شده باشند، دارای نژاد، زبان، مذهب و آمال و آرزوهای مشترک هستند.^۲ به هر حال باید توجه داشت آن دولتی می تواند تابعیت اعطا کند که تمام عناصر تشکیل دهنده دولت را در خود داشته باشد، لذا، در کشورهایی که از چند ایالت خود مختار تشکیل شده اند مانند کشورهای ایالت متحده آمریکا و سوئیس، تابعیت همه افراد ایالت خود مختار مربوط به دولت مرکزی است که روابط خارجی را تنظیم می کند و از مجموع آنها دولت فدرال تشکیل شده است.

سوالی که در اینجا مطرح می شود این است که در مورد دولت های تحت الحمايه رابطه اتباع بیگانه با دولت تحت الحمايه برقرار است یا با دولت حامی؟ در مقابل پاسخ به این سوال باید گفت که اگر چه دولت های تحت الحمايه در استقلال خود نقصان دارند ولی به هر حال در صحنه بین المللی بعنوان یک واحد سیاسی شناخته می شوند اگر چه بموجب یک قرار داد که عنوان تحت الحمايه دارد برخی از امورش توسط دولت حامی انجام می گیرد وای رابطه تابعیت نمی تواند در قلمرو دولت حامی واقع شود؛ هر چند که دولت مکلف است از عهده حمایت سیاسی تبعه در خارج از قلمرو بر آید.^۳

۱- جلال الدین مدنی، حقوق بین الملل خصوصی (تهران: نشر جنگل، چاپ چهارم، ۱۳۸۲)، ص ۵۲

۲- محمد نصیری، حقوق بین الملل خصوصی، (تهران: نشر آگاه، چاپ ششم، ۱۳۷۸)، ص ۲۷

۳- جلال الدین مدنی، حقوق بین الملل خصوصی، پیشین، ص ۵۳.